
===== Mezhepler Tarihi Notları =====

:date: 2014-11-23 02:18:14 +0200

.. :Author: Emin Reşah .. :Date: 12836

Bunlar Muhammed Ebu Zehra'nın kitabını okurken aldığım notlar.

Allah, insanların kendi görüşlerine güvenerek onları değişmez gerçekler saymamalarını ve hakikati tam olarak Allah'ın bileceğine, Peygamber gibi yüksek bir şahsiyetin dahi yanılabilceğine inanmalarını göstermek istemiştir. (s. 12)

Amr İbnü.'1-Âs'ın da bulunduğu sefere çıkmış olan bir müfrezede bir kısım sahabîlerin gusül etmesi gerekmişti. Su çok soğuktu, kullanılması imkânsızdı. Suyu ısıtma imkânını da bulamamışlardı. Bunun üzerine teyemmüm ederek na-mazlarını kıldılar. (s. 11)

'Gayri müslimlere, müslümanlar «zimmi» adını veriyorlardı. Çünkü onlar, Allah'ın elçisinin zimmetinde idiler-, (s. 17)

«Bir zimmiye kötülük edenin kıyamet günü hasmı benim.» (s. 17)

«Biliniz ki ganimet olarak elde ettiğiniz şeylerin beştebiri Allah'ın, Peygamberin, O'nun yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolda kalanların hakkıdır.»[13] âyetinin içine girmiyordu. Bu âyette kasdedilen ganimet menkul malları ifade ediyordu, toprak ise gayri menkul olduğu için fethedilir, fakat ganimet olmazdı. (s. 18)

Sahâbîlerden bazıları hadis rivayet etmekten çekinmişler, fakat görüşlerini ortaya atmaktan çekinmemişlerdir. Çünkü anlayışları doğru olursa dînî bir hususu açıklamış olurlar; yanılmışıarsa hatâ kendilerine ait olup dinin özüne dokunmamış olurlar. (s. 22)

Sahâbîlerden bazıları, eğer iki ve daha fazla kimsenin açıkça bildiği gibi hadis bulunmazsa, sözü kendilerine nispet etmeyi tercih ediyorlardı. (s. 23)

Re'y ile ictihad eden sahâbîler, re'yelerine galip bir zan gözüyle bakıyorlardı. O, yanlış veya doğru olabilirdi. Sahâbîlere göre ona bizzat uymak gerekmiyordu. Fakat ekseri fakihler, sahâbîlerin re'y-lerini takdir edip ona muhalefet etmediler. (s. 26)

Medine halkının bu durumu, PERİKLES devrindeki Atina halkının durumuna benzemektedir. Çünkü o devirde şehir halkının her-biri devlet işlerinde görüş beyanetme hakkına sahipti. (s. 28)

Sahâbîlerden bize Peygamber (S.A.)'in hadislerine dayanan bazı fıkıh mecmuaları intikal etmiştir. Hadîs'e de, sahâbîlerden intikal eden sözlere de «Sünnet» denir. Sadece Peygamber'e nispet edilen şey «hadis» adını alır. (s. 31)

Bu arada fitneden uzak durarak, bir kenara çekilip müslümanların uğradığı felâkete seyirci kalanlar da olmuştur. (s. 35)

Medineli fakihler, Iraklı fakihleri Sünnetten uzaklaşmak ve re'yle fetva vermekle itham etmişler, Iraklılar da bu ithamı reddetmişlerdir. Hakikatte ise Irak'ta re'yin yanında hadis, Medine'de de hadis'in yanında re'y bulunmaktadır. (s. 36)

1 — Iraklılara göre re'y'in derecesi Hicazlılardan daha fazladır. 2 — Re'y ile ictihad, Iraklılara göre daha çok kıyas metoduna dayanır. Hicazlılara göre re'y. maslahat (menfaat) metoduna dayanır. (s. 37)

Ebu Hanîfe'nin mezhebinin aslı, Abdullah b. Mes'ud'un fetvaları, Ali b. Ebî Talib'in fetva ve hükümleri, Kadı Şureyh gibi Küfe kadılarının verdikleri hükümlerdir. (s. 38)

«Bu hadis uyduranların kimisi, hadis metni uydurmamış; fakat zayıf bir metin için doğru ve meşhur bir sened uydurmuştur. (s. 46)

Hattâ Haricîler'den bazıları tövbekâr olduktan sonra şöyle söylemiştir; «Peygamberimizin hadislerini iyice inceleyiniz, çünkü biz, yaymak istediğimiz herşey için bir hadis söyledik.» (s. 46)

Hasen el-Basrî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: «Bir hadîsi dört sahâbî rivayet etmişse o hadîsi ben mürsel olarak (sahabî ismini zikretmeksizin) rivayet ederim. Bir hadîsi bana falan rivayet etti, dersem onu sadece o zat söylemiştir. Peygamber şöyle buyurdu, dersem o hadîsi yetmiş veya daha fazla kişiden işitmişim demektir.» (s. 48)

mürsel hadîsi, zayıf sayarak, reddetmesinin sebebini şöyle açıklamaktadır: «Çünkü bu hadîsi Peygamberden rivayet eden sahabî bilinmemektedir. Bilinmeyen bir şahıstan rivayet edilen hadîsin reddedilmesi gerektiğine göre, sadece isim vermeyen râvînin rivayetinin de reddedilmesi daha doğru olur.» (s. 50)

Nass'lar mahdud olup bunlar mahdud olmayan bütün olayları içine alamaz. O halde içtihadın, kıyasın, hattâ her yeni olay üzerinde yeni bir içtihadın zarureti kendiliğinden anlaşılmaktadır.» (s. 50)

Irak'ta re'y, kıyasa dayanıyordu. Hicaz'da ise re'y. devlet işlerinde yaptığı icthadlarda Hz. Ömer'e uyularak, maslahata (yaklaşık olarak kamu yararına dayanıyordu. (s. 52)

Bunlara göre, Hz. Muhammed ile Hz. Ali aynı tipte olan iki karga gibi birbirine benzediklerinden dolayı Cebrail şaşırmıştır. Dolayısıyla bu fırkaya «Kargacılar» anlamında «Gurabiyye» adı verilmiştir. (s. 53)

Ehl-i Sünnete yakın olanlar vardır. Meselâ; İmam Zeyd b. Ali Zeynelâbidin b. Hüseyin'e mensup olan Zeydiyye mezhebi bunlardandır. Bu mezhebe göre hilâfet, Hz. Ali'nin Fatıma (R.A.)'dan olan evlâtlarına verilmelidir. Bunlar ister Hasan, ister Hüseyin neslinden olsunlar. Aslında hilâfetin Ali evlâtlarına verilmesi de şart değildir, fakat hilâfetin onlara verilmesi daha iyidir. (s. 55)

«Muhtar es Sakafî bedâ fikrini ortaya atmıştır. Çünkü O, gelecek olayları ya vahiy ile veya İmam tarafından gönderilen bir mesajla bildiğini iddia ederdi. O, adamlarına gelecekte bir şeyin olacağını haber verir ve olay dediği gibi çıkarsa bunu dâvasına bir delil sayardı. Eğer dediği gibi çıkmazsa Rab-bınıza bedâ geldi, yani O fikrini değiştirdi, derdi. (s. 56)

onikinci İmam Samarra'daki babasının evinde ve annesinin gözü önünde serdab (mahzen) a girmiş ve bir daha dönmemiştir. Hâlâ dönmesi beklenmektedir. (s. 57)

Ondan sonra İmamet, Cafer-i Musaddak'ın oğlu Muhammed Habib'e intikal etmektedir. Bu da gizli İmamların sonuncusudur. Bundan sonraki İmam, Muhammed Habib'in oğlu Abdullah el-Mehdî'dir. Bu İmam Kuzey Afrika'yı ele geçirmiş ve kendinden sonra da oğulları Mısır'ı zaptetmişlerdir. (s. 58)

[Haricilere göre] Hiçbir aile veya kabile hilâfet hususunda diğerinden üstün değildir. Halifeyi müslümanlar tam bir hürriyet içerisinde seçerler. Halife adaletten ayrılırsa onu azletmek, hattâ öldürmek vacip olur. İsterse onun ilk olarak seçilişi ve icraatı adaletli olsun. (s. 59)

[Hariciler] zalim sultana karşı susmalarından dolayı kâfir saymışlardır. Hariciler, aşırılık ve itidal bakımından çeşitli fırkalara ayrılmışlardır. (s. 59)

Şiilerin çoğu mu'tezilîdir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'den Mürcie fırkasına giren bazı kimseler de vardır. (s. 60)

Fer'î fıkıh meselelerindeki ihtilâf, dinin kesin hükümlerinden ayrılmadıkça pek Önemli bir şey teşkil etmez. Daha doğrusu, ihtilâfın esası hakikati araştırmak olunca, insanlar için daha iyiyi ve doğruyu bulmak hususunda geniş bir kapı açılmış ve doğruyu tercih için akla salâhiyyet verilmiş olur. (s. 64)

El-Kâfi, Cafer-i Sadık'tan şöyle rivayet etmektedir: «İki kişi arasında tartışma konusu olan her şeyin aslı Allah'ın Kitabında mevcuttur, ancak insanların akılları ona ulaşamamaktadır» (s. 67)

Sünnetle delil getirmeyi inkâr eden kimsenin müslümanlığımdan şüphe edilir. (s. 67)

Hattâ nass bulunmayan yerlerde, hükme esas teşkil etmek üzere re'y ile ictihad hakkında icma' derecesine yaklaşan bir ittifak hâsıl olmuştur. (s. 70)

Şiîler'den İmamiyye mezhebi kıyas'ı tanımaz; fakat bu mezhep bilginleri, re'yi, nass bulunmadığı takdirde mücerret akim hükmü olarak görürler. (s. 71)

Istihsan-, örf, zaruret veya sabit bir nassa bağlanabilen maslahat gibi hususlardan dolayı kıyas kaidelerine muhalif olarak hüküm vermektir. (s. 71)

Hakkında delâlet bakımından kesin olan mütevâtir bir nass bulunan herhangi bir meselede re'yin yeri yoktur. Bu hususta ittifak edilmiştir. Fakat nass, âhad hadisler gibi zannî olduğu zaman, kıyasla bu nâss'lardan hangisinin tercih edileceği tartışma konusu olmuştur. (s. 72)

İslâmiyetin esaslarına ait olan bu türlü icma'lar, namazın rekâtları ve rükünleri, farz namazların sayısı, Ramazan orucu ve zekâtın farz oluşu gibi hususlara dairedir. (s. 74)

müslüman olmayan birtakım yazarlar, icma' ile dinî hükümlerin değişebileceğini ve îslâm cemaatının icma' sayesinde bu hükümleri istedikleri gibi değiştirme imkânları olduğu halde değiştirmediklerini iddia etmektedirler. (s. 74)

Ahmed b. Hanbel talebelerine, «Bir mesele hakkında bilginler icma' ettiler demeyiniz, bu hususta bilginlerin ihtilâfını bilmiyoruz, deyiniz» diye öğüt verirdi. (s. 75)

Meselâ, mut'a nikâhının yasaklanışına Abdullah b. Abbas'ın muhalefeti böyledir. O, mut'a nikâhına cevaz vermiş, Sahabîler ise onun muhalefetine önem vermemişlerdir, (s. 77)

Fatihlerin büyük çoğunluğu re'y ve kıyası tanımayanların icma'ı bozmayacaklarını beyan etmişlerdir. Nitekim Şiiilerin muhalefeti ile icma' bozulmaz. (s. 78)

İmamiyye mezhebi mensubları, ancak kendi müctehidlerinin icma'ını kabul ederler. (s. 78)

Fakat O'nun eski ve yeni mezhebinde Medinelilerin amelini âhad hadisler derecesinde dahi görmediği muhakkaktır. (s. 81)

İmam Şafîî önceleri sahabînin sözü ile amel ederdi. Daha sonra o, Sahabîlerin sözlerini hüccet olarak kabul etmemiştir. Mısır'da yazdığı «Risale» adlı kitabını incelediğimiz zaman görürüz ki o, ittifak halinde olan sahabilere ait görüşü hüccet saymakta, sahabîler değişik fikirler beyan etmişlerse onlardan birini tercih etmektedir. (s. 82)

Ebu Hanîfe, bu hususu açıkça şu sözüyle ifade etmiştir: «İş İbrahim ve Hasan'a gelince, onlar da insan, biz de insanız.» (s. 85)

«Ey Yakub, vay haline! Benim sözlerimi mi yazıyorsun? Ben bugüne göre düşünüyorum. Belki yarın başka türlü düşünürüm. Belki yarından sonra da bir başka türlü düşünebilirim.» (s. 87)

Zahirîler de daha ileri giderek, her müslümanın takati nispetinde ictihad yapması gerektiğini söylemişlerdir. (s. 89)

Çağımızda zihinler ictihad kapısının yeniden açılmasına yönelmiştir, Mevkii ne olursa olsun hiçbir fakih, ictihad kapısını kapatma yetkisine sahip değildir. Çünkü insan akli, hiçbir zaman düşünmekten men edilemez. Öte yandan yeni olayların, mevcut hayat şartları altında bir hükme bağlanması gerekir. (s. 89)

Önemli olan bunların sayısı değil, fikri güç ve yetenekleridir. (s. 93)

îslâm hukukunda köle ve cariyelerin cezası, hür insanların hak ettiği cezanın yarısı kadar tâyin edilmiştir. (s. 93)

1 — Dîni korumak, 2 — Canı korumak, 3 — Aklı korumak, 4 — Nesli korumak, 5 — Malı korumak. (s. 95)

«Din yüzünden baskıda bulunmak (fitne) adam öldürme (kati) den daha kötüdür» (s. 95)

toplumun her ferdinin aklı, sadece o ferde ait değil, biraz da toplumun malıdır. (s. 96)

İslâmiyetin tanımış olduğu mülkiyet hakkına saygı göstermek gerekmektedir. (s. 97)

açlık veya susuzluk sebebiyle ölüm tehlikesine maruz kalan kimsenin, murdar olan bir eti veya domuz etini yemesi ve şarabı içmesi vaciptir. (s. 99)

İnsanların kolaylıkla elde edip kullanmasını önlemek için şarabın satılmasını, kadının mahrem yerlerini açmasını, namazın gasbedilmiş bir yerde kılınmasını, şehirlerin giriş kapılarında ticaret mallarını alarak ihtikâr yapmayı ve dolayısıyla pahalılık yaratmayı yasaklamak bu türlü maslahatlar arasındadır. (s. 99)

«Zengin bir adamın borcunu sallaması haksızlıktır, cezalanması gerekir.» (s. 100)

teklif ifade eden hükümlerdeki maslahatları da derecelendirmek istemişlerdir. (s. 102)

oruç keffaretinde şeriat, köle azâd etmeyi başa almıştır. Çünkü buradaki menfaat daha büyüktür. İki ay peşpeşe oruç tutmayı ikinci dereceye koymuştur. Çünkü bu, ceza bakımından daha çok ve daha faydalıdır. Altmış fakiri doyurmayı üçüncü dereceye koymuştur ki, Ramazanda tutulması gereken bir günlük oruç için yapılması icabeden tevbe altmış fakiri doyurmaktan ibarettir. (s. 102)

«Boğulmakta olan insanları kurtarmak, farz namazını vaktinde kılmaya tercih edilir. Çünkü masum kimseleri boğulmaktan kurtarmak, Allah katında daha faziletlidir. İki maslahatı da korumak mümkündür. Önce boğulan adamı kurtarmak, sonra geçen namazı kaza etmek, gibi. (s. 102)

Dolayısıyla zinanın yasaklanması, kucaklaşma veya öpüşmenin yasaklanmasına eşit değildir. (s. 104)

Şarap satmanın haram oluşu ile onu içmenin haram oluşu, hırsızlığın haram oluşu ile başkasına ait birşeyi gasbetmenin haram oluşu, bir uzvu kesmenin haram oluşu ile bir insanı öldürmenin haram oluşu, evli bin kadınla zina etmekle, evli olmayan bir kadınla zina etmenin haram oluşu aynı derecede değildir. (s. 104)

kâfir olacak bir söz söylemek hususunda bir şahıs icbar edilirse, bu sözü söylemek ona vacip olmaz; isterse onu söylemediği için öldürülsün. Fakat bu sözü söyleyerek canını kurtarması için ona ruhsat verilmiştir. Hattâ kâfir olacak bir sözü söylememesinde sevap bile vardır. (s. 107)

«Şehitlerin başı, Hamza b. Abdilmuttalib ile hakkı söylediği için zalim hükümdar tarafından öldürülen kimsedir.» (s. 107)

«Allah yanında en sevimli iş, az da olsa, ruh için kolay olandır.» (s. 109)

«Allah, sürekli olarak yapılan amelleri sever» demiştir. (s. 109)

Peygamber (S.A.), ibadet maksadıyla da olsa, nefsi güçlüğe sokmanın, îslâmın istemediği ve razı olmadığı bir husus olduğunu beyan etmiştir. (s. 109)

Çünkü binit hayvanı dermandan kesilmiş olan kimse, ne bir yer (arz) kateder, ne de binecek bir sırt (zahr) bırakır.»; (s. 110)

Nass'lara açıkça aykırı düşen, herhangi bir maslahat iddiası saçmadır. Böyle bir maslahat iddiası, ancak, nefsî arzuların, fikrî sapmtılann neticesidir. (s. 110)

Ebu Hanife, insanların en bilgini onların ihtilâflarını en iyi bilendir, derdi. (s. 116)

«Müctehidin kıyası ve kıyas için muteber olan şartları bilmesi gerekir. Çünkü bu, bir ictihad kaidesi olup sayısız hükümlerin açıklanmasına götüren bir yoldur.» (s. 117)

Bazı bilginler de, daha ileri giderek, mantıkla uğraşmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Şeyhülislâm îbnî Teymiyye bunlar arasındadır. Ona göre mantığın hiç bir faydası yoktur. İbnî Teymiyye (ÖL 728 H.) Nakd'ul-Mantık (Mantığ-, Yıkma) adlı bir kitap telif etmiştir. (s. 119)

Gerçi, şer'î hükümleri çıkarırken sırf mantığa dayanmak asla doğru olmaz. Müctehid için mantık ilmini şart koşmamakla beraber biz, İmam Şafii'ye uyararak, müctehidin hakikatleri kavramak için doğru bir anlayışa ve keskin bir görüşe sahip olmasının zaruri olduğunu söylemek zorundayız. (s. 119)

İslâm dîni, ancak kalbi ihias ile aydınlanmış olanların idrak edeceği ilâhî bir nurdur. (s. 120)

Bu şartları kendisinde toplayan müctehide «mutlak» veya «müstakil müctehid» denilir. Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Bu şartları koyan ve kendisini içtihadı ehil gören kimdir? O, bu şartları nereden çıkarmıştır? (s. 121)

Çünkü Ebu Yusuf, Muhammed ve Zufer, fıkıhî düşüncelerinde müstakil olup hiç bir suretle hocalarını taklid etmemişlerdir. (s. 123)

Hüküm çıkarma yollarında onların birleşmesi, taklid etmek meselesi değil, ikna olmak meselesidir. (s. 124)

Hanbelîler, her asırda müstakil müctehidin bulunması gerektiğini ileri sürerlerdi. Bu konuda İbn-i Kayyım el-Cevziyye şöyle söyler : «Müstakil müctehidler hakkında Peygamberimiz, «Allah, bu ümmete» her yüz yılın başında dinini yeniliyecek bir müctehid gönderir» (s. 125)

Hanbelî bilgini İbni Hamdan, bu konuda şu açıklamayı yapar: «Uzun zamandan beri mutlak müctehid çıkmamıştır. Halbuki şimdi onun çıkması, ilk devirden daha kolaydır. Çünkü hadis ve fıkıh tedvin edilmiştir. İctihadla ilgili âyetler, hadisler, fıkıh usûlü ve Arapça gibi ilimler üzerinde sayısız eserler yazılmıştır. Fakat himmetler kısalmış, rağbetler sönmüş, ciddiyetle çalışma aşkı yok olmuş, taklidlerle yetinme, yorucu çalışmalardan kaçınma, sıkıntıdan uzak durarak vaziyete göre ayak uydurma, az bir emekle gayeye ulaşma arzusu hâkim olmuştur. Halbuki ictihad'da bulunmak bir farzı kifayedir. Bilginlerimiz bunu ne yazık ki ihmal etmişler ve yerine getirmek için gayret göstermemişlerdir.» (s. 126)

Eğer önceki müctehidler, görüşlerinin sonrakiler tarafından açıklanış tarzını görselerdi, kendi görüşlerinden vazgeçer ve bu delil ihtilâfı değil, zaman ihtilâfıdır, derlerdi. (s. 128)

taklildilikte ifrata giden bazı kimseler, İlim meclislerinde bile Kur'an ve Hadisi incelemeye lüzum yoktur; çünkü içtihad kapısı kapalıdır, diyecek kadar ileri gitmişlerdir. Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh!(s. 133)

İbadet meselelerini hakkı ile bilmi-yen, muamelâta ait meseleleri anlıyamaz. (s. 133)

Bu meleke sayesinde müctehid, dîni bütün meselelere nüfuz edebilir. Fakihlerin büyük çoğunluğu bu görüşü benimsemiştir. Onlara göre ictihad bölünmez. Nikâh meselelerinde ictihad yapan kimse, ibadet meselelerinde başkasını taklid etmez. (s. 134)

İftâ ise, herhangi bir meselenin hükmü” sorulduğu zaman verilen bir cevaptır. (s. 135)

İslâm bilginleri, müftînin fetva vereceği mesele şahsıyla ilgili olunca nasıl bir fetva vermesi gerekiyorsa, halka da aynı şekilde fetva vermesi üzerinde ittifak etmişlerdir. Kendisi için ruhsatı, başkaları için de şiddeti tercih eden müfti, adalet ve insaftan yoksun kimsedir. (s. 139)

Ehl-i Beyt'in şiiilerden uzak yaşayışı, bu şiiilerin çoğunun gerçek İslâm yolundan sapmasına sebep oldu. (s. 162)

[Zeyd bin Ali:] Biraz önce isimlerini andığınız [Ebubekir ve Ömer] hakkında söyleyeceğim en ağır söz, bizim hilâfete daha lâıyk oluşumuzdur. Fakat millet, onları bize tercih etmiş ve bizi işbaşına getirmemiştir. Onlar da, üzerlerine aldıkları hilâfeti adaletle yürütmüşler, Kitab ve Sünnetle amel etmişlerdir. (s. 166)

Bunlar, yani Emeviler, hem halka hem de kendilerine zulmetmektedirler. (s. 167)

[Zeyd bin Ali'ye] ancak 400'e yakın insan cevap verdi. Halbuki yalnız Kûfe'de ona biat edenlerin sayısı 15 bin kişi idi. (s. 167)

Nasıl ki Hz. Hüseyin'in öldürölüşü, Şüfyanî-Emevî devletini devirmiş ve Süfyan oğulları yerine Mervan oğullarını getirmişse, Zeyd'in öldürölüşü de Emevî devletini kökünden yıkmıştır. (s. 168)

Çünkü Allah, zâlimleri birbirine musallat etmektedir. (s. 169)

[Zeyd] Hz. Ebu Bekr ve Ömer hakkındaki görüşleri düzeltmiş, hilâfetin ancak veraset yoluyla Hz. Ali soyuna mahsus olmasını ileri süren görüşü kabul etmemiştir. Ancak o, halifenin Hz. Ali soyundan olmasının daha iyi olacağını, Hz. Ali'nin şahsen halife olmak için vasî tâyin edilmediğini, sıfatları itibariyle halifelige lâıyk olduğunu ileri sürmüştür. (s. 177)

Peygamber, Hz. Ali'yi şahsı itibariyle vasi tâyin etmemiş, ancak onu sıfatları itibariyle tavsiye etmiştir. (s. 178)

Şehristanî, Zeyd'in Vâsıl'dan ders aldığını iddia etmekte ise de, kendisinin yaşıtı olan Vâsıl ile itikadı meseleler, cebr ve ihtiyar konulan, o devirde bir çok tartışmalara sebep olan büyük günâh (kebire) işliyen kimselerin durumu hakkında müzakerelerde bulunduğu kanısındayız. (s. 181)

İmam Zeyd, büyük günâh işliyenin iki menzil arasında bir yerde kalacağı görüşüne katılmış, fakat onun ebedi olarak cehennemde kâlmıyacağını, belki günâhı kadar Allah'ın ona azab vereceğini kabul etmiştir. (s. 182)

Amelin bulunmayışı İmanın yokluğunu gösterir. (s. 182)

Zira bir kimseyi, birisi fâsıklıkla itham etse ve bunu bir sebebe dayandıramasa ithamı kendisine döner; gerçekte itham ettiği kimse değil, kendisi fâsık olur. (s. 187)

«Kaderiyyeci olan İbrahim'i, sözünü tesbit etmek suretiyle, bundan sonra yalan söylemekten alıkoy-mak benim için daha iyidir.» (s. 187)

İmam Muhammed, Ebû Hanîfe'nin yanında dört seneden fazla kalmamıştır. Öte yandan Ebu Hanife'nin yanında daha fazla kalan ve yaşça İmam Muhammed'den daha olgun olan birçok talebeleri de vardı. (s. 188)

Ebu Hanife, Mâlik, Ebu Yusuf, Muhammed b. el-Hasen, el-Evzâî ve diğerleri de hüküm çıkarırken bağlı oldukları metodları açıklamamışlardır. Bunların metodları, daha sonra kendilerinden rivayet edilen meselelerden istinbat edilmiştir. (s. 192)

Kitab ve Sünneti derecelere ayırmışlardır. Meselâ, Peygamber (S.A.)’in fiil ve takrirlerini derece bakımından sona bırakmışlardır. Çünkü, açık ifadelerin şer’î hükümleri göstermesi, diğerlerinden daha kuvvetli ve daha kesindir. (s. 193)

Mu’tezilîler, iyi ve kötü şeyleri bilmede aklın tam bir yetkiye sahip olduğunu, onun iyi gördüğü şeylerin yapılması gerektiğini, terkedildiği takdirde cezayı icap ettiğini, kötülüğüne hükmettiği şeylerden kaçınılmasını, bunlar yapıldığı takdirde cezayı mucip olduğunu ileri sürmüşlerdir. (s. 193)

Zeydîler de bu mezhebe sarılmışlar ve şeylerin iyi veya kötülüğüne hükmetmede aklın yetkili olduğunu; dolayısıyla emir, nehiy, sevap ve cezanın buna bağlı bulunduğunu kabul etmişlerdir. Fakat, nass’lardan sonra doğrudan doğruya akla başvurmamışlar; onu icma, kıyas, istihsan ve masâlih-i mürselden sonraya bırakmışlardır. (s. 194)

Hız. Hasan’ın soyundan gelen el-Kâsım b. İbrahim er-Ressî el-Hasenî, “Kâsimiyye” denilen büyük bir fırkanın İmamıdır. Onun kıymetli görüşleri, Hanefî mezhebine vukufu ve bu mezhebden aldığı birçok meseleler vardır. (s. 194)

[Ebu Hanife:] Eğer ben onun dinini değiştirmiş olsaydım, kıyasa dayanarak, erkeğe bir, kadına iki hisse verilmesini söyledim. Çünkü kadın erkeğe nazaran daha zayıftır, (s. 206)

«Bir insanın gönlüne bir miktar kibir girerse aklından o kadar eksilir*. (s. 208)

«Zenginleri seven bir bilgin görürseniz bilin ki o, dünya ehlidir. Bir zaruret olmaksızın hükümdarın yanından ayrılmayan bir bilgin görürseniz bilin ki, o da hırsızdır.» (s. 208)

«İnsanların en bilgini, onların ihtilâflarını en iyi bilendir.» demiştir. (s. 212)

Tarihçiler, Ca'fer-i Sâdıkla Câbir b. Hayyan arasındaki ilgiyi kabul etmektedirler. Câbir, itikad ve İman esasları konusunda İmam Ca'fer'den ders almış ve onun görüşlerini benimsemiştir, (s. 215)

İmam Cafer'e nisbet edilen Cefr ile ilgili rivayetlerin çoğu el-Kuleynî yoluyla gelmektedir. Bu el-Kuleynî, aynı zamanda İmam Ca'fer'in Kur'an'da eksiklik bulunduğunu söylediğini de rivayet etmiştir. (s. 219)

İmamiyye Mezhebine bağlı olanlar, Ca'fer-i Şâdık'ın, çağının İmamı olduğunu, «Takiyye» prensibini benimsediğini, hattâ: «Takiyye benim ve atalarımın dinidir» dediğini ileri sürmüşlerdir. (s. 223)

O, çağındaki şîîlerin kendilerini nasıl aldattığını, gerekince onlara yardım etmediğini, bol bol konuşup hiçbir iş yapmadığını, teşvik edip iş sıkıya binince kaçtığını iyice öğrenmiştir. (s. 224)

[İmam Cafer:] «Dünyayı isteyen sana öğüt vermez, âhiret isteyen de seninle arkadaşlık etmez.» (s. 231)

onların çağı kıtlık ve darlık zamanı idi. Onlar da bu kıtlık ve darlığa göre hareket ediyorlardı. Bizim çağımız ise her türlü ikbal ile geldi, dedi. Sonra cübbesinin yenini kaldırdı; bir de gördüm ki, altında kısa etekli ve kısa yenli beyaz yünden bir cübbe daha var. (s. 235)

Ona bir kere, faizi Allah niçin haram kılmıştır? diye sorulduğunda, «İnsanların birbirine karşı cimrilik etmemesi için* (s. 235)

güçlü bir insan için zayıf bir kimseden intikam almak büyük bir zilletir. (s. 238)

İmam Ca'fer'e göre, Allah'ın' bize murad ettiği şeylerden Levh-i Mahfuz'da yazılı olanlar bizden gizlenmiştir. Onların değişebileceğini iddia etmemiz, bizim onları bilmemizi gerektirir. (s. 244)

İmam Ebu Hanife'nin ders verme usûlü, Yunan filozofu Sokrat'ın metoduna benzemektedir. (s. 268)

[Zahiriler] Nass bulunmadığı zaman istisbahın hükmünü esas kabul ederler. İstishabın hükmü de : «Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan O'dur.»[2] âyet-i kerimesiyle sabit olan ibahat-ı asliyyedir. (s. 559)

Dâvûd [ez-Zahiri], Ahmed b. Hanbel'den hadis rivayet etmek istemiş, fakat Ahmed b. Hanbel onunla görüşmekten kaçınmıştır. Çok zeki bir kimse olan Dâvûd, Ahmed, b. Hanbel'le görüşmek için bir çare aramış, bu maksatla Bağdad'ta görüşlerini açıklamaktan kaçınmış ve onları Nisabur'da ilân etmiştir. (s. 563)

«Davud ez-Zâhirî, taklidi kesin olarak menetmiştir.' Ona göre halktan' olanlar dahi kimseyi taklit yapamazlar, icthad yapmaları gerekir. İctihad yapamazlarsa başkalarına sorarlar. Fakat onların sözlerini, Kitab, Sünnet veya İcmâ'a dayanarak bir delil getirmezlere kabul etmezler ve meseleyi sormak üzere başka birisine giderler. (s. 566)

Babası, gücünü millet tarafından seçilen bir meclisin iradesinden alıyordu. (s. 586)

«Biz o kitapta hiçbir şey eksik bırakmadık.» (s. 616)

Peygamber (S.A.)'e, Kitab ve Sünnette bir hüküm bulunmadığı zaman re'yi ile içtihad yapacağını söylediğini ve Hz. Peygamber'in de onun bu fikrini tasvip ettiğini anlatan hadis'in doğruluğunu kabul etmez. (s. 617)

İbni Hazm, sahabenin içtihadını hüccet saymaz. (s. 627)

Hayber arazî'sini içinden çıkan gelirin yarısı karşılığında Yahudilere kiraya vermesi böyledir. (s. 628)

Muhyiddin b. el-Arabî (öl. 638 H) de, ibadet bakımından Zahirî mezhebinde olup Ebu'l-Hattab b. Dîhye ile çağdaş idi. el-Makkari bunun hakkında da; «ibâdet bakımından zahirî, itikat bakımından da bâtinî görüşlere sahipti.» (s. 638)